

שבת בארץ ישראל, ושבת בחו"ל

שעון שמים מסודר, אך ורק לפי שעון ארץ ישראל

לפעמים התורה מכנה ליום השבת "יום השביעי" (שמות ט"ז, ל'). בפרשתנו, פרשת ויקהל, בא הביטוי כפול: "ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קודש, שבת שבתון לה" (שמות ל"ה, ב'). ולמה לא כתוב בקצרה "וביום השבת יהיה לכם קודש"? אלא למדנו כי ההולך בדרך [בין העמים] או במדבר ונשכח ממנו חשבון הימים מתי שבת, מונה ששה ימים ומשמר יום אחד על ידי קידוש והבדלה (שבת סט ע"ב). גם ביום ההוא שקבע לעצמו הנוסע הזה, עושה בו מלאכה רק כדי חייו. בזה מובן ההבדל. אותו "יום השביעי" שהוא משמר איננו "יום השבת" המוחלט והמקודש בשמים. לומדים אנו מכאן שלמען חינוכו של האדם אפשר להמשיך כח מהתאריך המוחלט ולהעבירו ליום אחר, אבל אין זה אותו זמן המקודש בעולמות הרוחניים.

בדומה לכך יש הפרש בין הארצות השונות לעניין זמן שבת. ידוע שכדור הארץ מסתובב על צירו, ואין כל צדדיו פונים לשמש בו זמנית. אפשר לחלק את העולם לעשרים וארבעה אזורים, לפי הפרשי השעות של היום. מתחילת שקיעת השמש שבסוף יום הששי בהתחלתה של שבת באזור מסוים, סמוך לו וממערב לו יהיה הפרש ועיכוב של שעה אחת עד שאנשים שם יראו שקיעת אותה החמה. וכך בכל אחד מעשרים וארבעה האזורים יהיה עיכוב נוסף של שעה. ולכן כאשר הוא סוף יום שבת בארץ ישראל, הוא עדיין יום שישי במערב אמריקה, ובו זמנית הוא כבר יום ראשון בהודו וסין. כל הנ"ל מבואר יפה בספר הכוזרי (מאמר ב', פסקא כ'). ומתי הוא "שבת" באמת?

יודעים אנו על פי סתרי תורה כי כל המצוות פועלות פעולות נמרצות בעולמות הרוחניים, כל זמן וזמן לפי מה שהוא (עיין "אורות הקודש" למרן הרב אברהם קוק, חלק ב', עמ' שמ"א). ויש לתמוה. ידוע כי בשבת אין מידת הדין שולטת. אבל אם אמנם כאן בארץ ישראל הוא שבת, אבל תושבי חו"ל הם עדיין בימי חול (יום ששי או יום ראשון, לפי הענין), הא כיצד יתאימו את מצוותיהם למערכה השמימית?

עונה על כך המקובל הגדול רבי משה קורדוברו ("אור יקר" כרך י"א, עמ' רנ"א), ודבריו הובאו ב"חסד לאברהם" (ר"א אזולאי, מעין ג', נהר ח'), כי "זמן אמיתי" הוא ארץ הקודש בלבד. ובני שאר הארצות אמנם חייבים בכל המצוות, אבל אינם פועלים פעולות ותיקונים בספירות מעלה. יוצא מזה הבדל משמעותי ביותר. היוצא לתיירות בחו"ל, ולוא יהי אפילו ליום אחד בלבד, מפסיד הפסד גדול. כי מצוותיו אמנם מתקנים את מצבו האישי, אבל מצוותיו אינם מתקנות את התיקון הכלל עולמי. וזה הבדל חשוב מאוד בעיני כל אוהב את ה' באמת.

מה המקור לזה בספר הזוהר? כך לשונו (חלק ג', דף ס"ו. ובתרגום "הסולם" פסקא קע"ז): "כמה מרכבות וכמה צבאות יש לו להקב"ה [בגנזי מרומים]. כשהזמין את ישראל בעולם הזה, הכתיר אותם בכתרים קדושים כעין של מעלה והשכין אותם בארץ ישראל וכו'. ועבודה לא נעשית לפניו למעלה עד שישראל עושים למטה. כל זמן שישראל נמצאים למטה בעבודת אדונם, כן הוא למעלה. ובזמן שישראל מבטלים העבודה למטה, מתבטלת גם למעלה. ומשום שישראל בטלו עבודת ה' כשהיו שורים בארץ, היה כן למעלה". עד כאן לשונו. הרי מפורש שהכל תלוי דווקא בהיותם בארץ ישראל!

בזה מוסבר מדוע לא שמרו האבות על קיום המצוות בהיותם בחו"ל (כך דעת רמב"ן, בראשית כו, ה). ומנמק רמב"ן מדוע יעקב נשא ב' אחריות האסורות על פי התורה, כי היה בארץ ארם. וכן עמרם נשא את דודתו, בהיותו במצרים בלבד. וכן אחי יוסף אכלו משחיטת עבדי יוסף "וטבוח טבח והכן" אף על פי שלא היתה שחיטה כשרה, משום שהיו במצרים. בזה גם מוסבר מדוע חלק מהמקובלים לא שמרו על אזהרות סודות האריז"ל בהיותם בחו"ל (שו"ת חתם סופר, אורח חיים סוף קנ"ט; גליון מהרש"א, ר' שלמה אייגר, ליו"ד סי' קפ"א, ועוד). כי אין השפעה כלל עולמית למצוות הנעשות שם.

הסכימו לרעיון הנ"ל מחבר "בני יששכר" בספרו "אגרא דכלה" (בראשית א', טו), וכן ר' יהונתן אייבשיץ ("יערות דבש", דרוש ט"ו), וכן "פרשת דרכים" (דרוש כ"ג) שהוא מחבר "משנה למלך" על הרמב"ם, וכן הרב דוד בן שמעון מגדולי מצרים בדורו, ב"שער החצר" (דף י"ח) ועוד. ויש לכך ראייה גדולה מאד מדברי הזוהר הקדוש. ידוע שהמתים משוחררים מדין גיהנום משך כל יום השבת. מתי הם חוזרים לעונשם? כותב הזוהר (חלק א', דף יד ע"ב) שהזמן הוא אימתי שאומרים הבדלה בארץ ישראל! זאת אומרת, לטוב ולרע, שעון שמים מסודר, אך ורק לפי שעון ארץ ישראל בלבד! ולא מתחשבים בצאת השבת בשאר ארצות.

לפי זה דרש החתם סופר ("תורת משה", פרשת בא, ד"ה כחצות הלילה) ביאור נאה מדוע משה שינה מדבר ה' ואמר (שמות יא, ד) "כחצות לילה" ה' יכה במצרים מכת בכורות, כלומר: מלת "חצות" בצירוף אות כ' להגיד בערך השעה ההיא. משה לא דייק לומר "בחצי הלילה" (י"ב, כ"ט). ולמה? כי שעון קהיר מוזז משעון ירושלים בשעה אחת. אימתי שהוא בארץ ישראל חצות לילה, אז ברקיע שעת רחמים לישראל. רק אז תצא מידת הדין להכות ברשעי המצריים. אבל הרי במצרים הוא אז רק כשעה לפני זה? ולכן התבטא משה בחכמה ואמר "כחצות" (בערך).

אמנם רבנו מחבר "בן איש חי" חולק על היסוד הנ"ל של רמ"ק (שו"ת רב פעלים, חלק א' סוד ישרים, סי' ה') וטוען: [א] האריז"ל ורש"ש לא הזכירו יסוד זה. [ב] ועוד טוען שהמקובלים שהיו בבבל נהגו כל התיקונים ע"פ קבלה בלי להתחשב בדברי רמ"ק הנ"ל. אבל דבריו תמוהים:

1. אריז"ל ורש"ש היו שניהם בארץ ישראל. הם לימדו לתלמידיהם שם, ולא ראו צורך להזהיר את המקובלים שבחו"ל שהם במרחקים. ובמיוחד שלא חשבו שידפיסו דבריהם ויפיצו אותם בחו"ל.

2. אמנם המקובלים בחו"ל כן מתקנים "מחצב הנשמות" הפרטי שלהם, אבל אינם מתקנים ה"מחצב העולמי". ועל זה האחרון אנו דנים כאן.

לכן באותו הפסוק בפרשתנו שהזכרנו: "ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קודש, שבת שבתון לה' (שמות ל"ה, ב') יש שני נידונים. לתושבי חו"ל הוא רק "יום השביעי". אבל "שבת" ממש הוא רק לבני ארץ ישראל. הוא הדין כשמתפללים כאן שחרית (זמן החסד) מתפללים בסין "מנחה וערבית", והוא כבר זמן מידת הדין. כיצד תפילותיהם מסתדרות עם המערכת השמימית?

מכאן נקודת ביקורת לאלו מאחינו היוצאים לחו"ל הם ומשפחותיהם לחגוג חג הפסח בתורכיה, הונגריה וכו'. מה רע להם להישאר בארץ הקודש? הללו לא השכילו לדעת כי מצוותיהם בחו"ל מחוסרי שלימות, ואינם מתקנים המערכת העולמית. הרבה מגדולי המקובלים הסכימו לדברי רמב"ן (על ויקרא י"ח, כ"ה) שעיקר תפקיד המצוות הוא בארץ ישראל. הרי הם מהר"ל ("גור אריה" על בראשית א', א' ד"ה שאם יאמרו אומות העולם); הגר"א ("אדרת אליהו", דברים פרק ח'); הרב משה זכות (על הזוהר, תחילת פרשת האזינו ד"ה דהא כל) ועוד. גם תפילותיהם של היוצאים לחו"ל מתעכבות והן פגומות (עיין "שערי אורה", סוף שער ב', לר' יוסף ג'קטיליה, תלמיד רשב"א, וכן "חסד לאברהם", סבו של חיד"א, מעין ג', נהר י').

העובד את הקב"ה בכל לבבו ובכל נפשו יזהר מאד מלצאת לחו"ל, כי כל מצוותיו נשארות בידו רק כערך חינוכי ואינם פועלים "בעצם" המערכה הכלל עולמית. נכון שהאדם חייב במצוות בכל מקום שהוא הולך וזה מדאורייתא, אבל הוא אינו משיג את התועלת הרצויה בצאתו לחוץ לארץ.

אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו שאנו בני ארץ הקודש. "לא נזוז מכאן!".